

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ЦІЛІ, СКЛАДОВІ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті подано стислий аналіз державної політики у сфері освіти в Україні на сучасному етапі як сфери взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів у межах використання інститутів публічної влади задля реалізації суспільно-значущих інтересів і потреб. Розглянуто тенденції, передумови розвитку освітньої політики, її напрямки та компоненти.

Ключові слова: державна освітня політика, державна політика у сфері освіти, освіта, держава, функціонування системи освіти.

Петрашенко Д. В. Государственная образовательная политика Украины на современном этапе: цели, составляющие, перспективы.

В статье подан сжатый анализ государственной политики в сфере образования в Украине на современном этапе как сферы взаимоотношений различных социальных групп и индивидов в пределах использования институтов публичной власти с целью реализации общественно-значимых интересов и потребностей. Рассмотрены тенденции, предпосылки развития образовательной политики, ее направления и компоненты.

Ключевые слова: государственная образовательная политика, государственная политика в сфере образования, образование, государство, функционирование системы образования.

Petrashenko D. V. State educational policy of Ukraine on the modern phase: goals, components, perspectives.

The article presents a compressed analysis of the state policy in the field of education in Ukraine on the modern phase as a sphere of mutual relations between different social groups and individuals within the limits of institutional usage in the public policy aimed at the realization of socially substantial interests and demands. Tendencies, pre-conditions of the educational policy development, its directions and components are reviewed.

Keywords: state educational policy, state policy in the field of education, education, state, functions of educational system

Бачення освітньої політики як «politics» (у контексті різних наук – соціальної, політичної філософії та політичної науки) спирається на визначення її як сфери «взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів у межах використання інститутів публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб» [1, с. 66]. Політика (politics) – це «політичні змагання між верствами, групами інтересів, партіями тощо» [2, с. 63].

Термін «державна політика у сфері освіти», або «державна освітня політика», використовується з 60-х рр. ХХ ст., коли роль освіти на державному рівні почали розглядати як важливий фактор економічного розвитку і соціального прогресу, як сферу, що потребує особливої уваги на загальнодержавному рівні [3, с. 11].

В. Гальперіна, спираючись на здобутки своїх попередників, обґрунтовує тезу про те, що характер взаємовідносин між політикою й освітою, як функціональними підсистемами суспільства, визначається в кінцевому підсумку всіма тими явищами, що уособлюються поняттям «соціальні інтереси» та «влада». У цьому контексті мають розглядатись, відповідно, і питання освіти у сфері політики – їх статус, ставлення до них різних соціальних сил, конкуренція, боротьба між ними за розподіл і контроль за відповідними ресурсами (матеріальними, інтелектуальним тощо), роль держави та громадянського суспільства, характер та напрями їх впливу на освітні процеси тощо. Освітня політика – «це поле взаємовідносин різних соціальних груп, індивідів щодо використання владних інституцій задля реалізації своїх інтересів і потреб в одній із найважливіших сфер суспільного буття – освіті» [4, с. 8].

Найвні дослідження соціально-політичних аспектів освітньої політики не оминають одне із ключових питань – роль держави, функції влади. У зрізі освітньої політики, зазначає В. Журавський, завжди є вертикальні відносини влади: є ті, які керують, і ті, якими керують, якими б умовними не були ці відносини [5, с. 15]. Політична влада і держава – поняття нероздільні. В існуючих дослідженнях, через багатоаспектність, складність феномена «державна освітня політика» не існує її загальноприйнятого визначення. У спробі сформулювати його

необхідними елементами стають посилання, перш за все, на джерело походження політики. Вживаються терміни: «офіційна освітня політика», «офіційна політична лінія держави», «державний курс» тощо. За визначенням В. Журавського, «державна освітня політика «є системою дій щодо реалізації в суспільстві затвердженої органами державної влади і схваленої громадською думкою концепції освіти» [5, с. 11]. «Освітня політика – складова частина політики держави, - зазначають В. Куклін та С. Беляков, - сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти» [3, с. 14].

Наведені визначення не претендують на те, щоб розглядати їх як тотожні явища, що характеризуються поняттям «державна освітня політика» й «освітня політика суспільства». Це, очевидно, співвідношення частини і цілого. Зазначений підхід базується на більш широкому розумінні політики як виключно діяльності людей щодо влади та владних відносин. Усе більше українських дослідників поділяють тезу, за якою політика притаманна усім формам людської діяльності. Вона стосується напрямів суспільного життя, де виявляється активність складових стосовно до цілого та свободи вибору [4, с. 85]. У зв'язку із цим не випадково в останній час у вітчизняному суспільствознавстві обґрунтовується можливість інтерпретації освітньої політики суспільства у вигляді цілого ряду окремих політик, спрямованих на вирішення тих чи інших проблем, чи розвиток компонентів системи освіти.

У такий спосіб долаються обмеженості пануючих до останнього часу одномірних підходів, коли держава розглядається як єдиний суб'єкт (актор) освітньої політики. Наприклад, Ю. Терещенко пише: «У першому наближеному плані поняття «освітня політика» може бути потлумачене як цілеспрямована діяльність держави в руслі реалізації громадянського права на освіту» [6, 7]. Як впливає зі змісту статті, «сама діяльність держави у сфері освіти уособлює «освітню політику України». Схоже тлумачення зазначеного феномена надає К. Корсак, який розглядає «національну освітню політику» в широкому розумінні як сукупність пріоритетів і цілей, які формулює уряд чи інший вищий орган для здійснення заходів щодо удосконалення і розвитку системи освіти чи її елементів» [1, с. 112].

Отже, згідно із зазначеними визначеннями, їх автори розглядають «державну освітню політику», «національну освітню політику», «освітню політику України», «освітню політику суспільства» як однопорядкові явища. Але чи достатньо підстав для цих тлумачень? Безумовно, на що ми вже звертали увагу, немає якихось серйозних аргументів у спробах заперечувати ключову, а іноді й вирішальну, роль державної освітньої політики в суспільстві. Як слушно зазначає Ю. Терещенко, «політико-правова ідеологія держави, смисловим концентратом якої є Конституція, ця, так би мовити, світська Біблія, претендує на те, щоб визначати стратегію «суспільної дії, включаючи освітянську» [8, с. 12].

Аналіз розвитку освітньої політики дає можливість визначити кілька її важливих закономірностей. По-перше, структура системи освіти має стійку тенденцію до ускладнення, що обумовлюється поступовим розвитком соціальної структури суспільства, зростанням його економічних, соціальних, духовних потреб і, як наслідок, урізноманітненням взаємодії багатьох процесів і явищ. Звичайно, це не відбувається по прямій, висхідній лінії, але домінуючим підсумком є зростання значущості освіти в розвитку суспільства. Цей процес охоплює всі етапи формування й розвитку системи освіти: від зародження з простих форм навчання і виховання в первісному суспільстві до перетворення її на визначальний чинник сучасного інформаційного суспільства.

По-друге, для освітньої політики завжди була характерною множинність суб'єктів її здійснення. Без сумніву, співвідношення ролі тих чи інших суб'єктів у формуванні та реалізації освітньої політики не було сталим, постійно змінювалось. Але з моменту свого утворення держава перетворюється на провідного суб'єкта освітньої політики. Властивими їй методами (правовими, адміністративними, економічними) вона активно включається в процес освіти нових людських генерацій. Державна освітня функція, зазначає В. І. Луговий, простежується протягом усього періоду існування держави, більше того, вплив держави на освітні процеси постійно посилюється. Це обумовлюється серйозним ускладненням життя суспільства й підвищенням унаслідок цього питомої ваги державної влади в механізмах суспільної регуляції. Саме держава в ході реалізації освітньої функції пов'язує між собою інтереси різних груп і спонукає їх до прояву активності з метою досягнення єдиних визначених цілей [9, с. 51].

По-третє, будь-яка держава, підкреслює О. Ю. Оболенський, функціонує в певному соціальному оточенні, залежить від економіки та культури суспільства, його структури, психології та матеріальних і духовних цінностей громадян, їх менталітету, історичної пам'яті поколінь тощо.

У зв'язку з цим процеси формування і здійснення освітньої політики на кожному етапі розвитку суспільства мають певні особливості, які детермінуються співвідношенням соціально-економічних умов та суспільно-політичних відносин, яке, власне, і впливає на визначення змісту, пріоритетних цілей освітньої політики, вибір методів і засобів їх досягнення. Сукупність цілей та завдань держави, що практично реалізуються нею в освітній сфері, відображають сутність держави та її соціальне призначення [6, с. 12].

Отже, державну освітню політику можна визначити як складову політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері освіти, які формуються політичною системою залежно від сутності держави та її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою відповідних інструментів. Таким чином, поняття «державна освітня політика» передбачає, що вона формується, визначається державою і здійснюється від її імені в особі державних органів та установ, які уособлюють усі гілки державної влади, з метою упорядкування освітніх процесів, здійснення на них впливу або безпосереднього визначення їх перебігу.

Мета державної політики України щодо розвитку освіти, визначеної урядом, полягає у створенні умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [10].

До найбільш масштабних передумов розвитку освітньої політики ми відносимо глобальні процеси, як такі, що, на нашу думку, мають суттєвий вплив на формування й розвиток якісної системи освіти та управління нею. На рис. 1. відобразимо основні вектори діяльності державно-громадського управління, які, зазнаючи суттєвого впливу глобалізації, потребують модернізації.

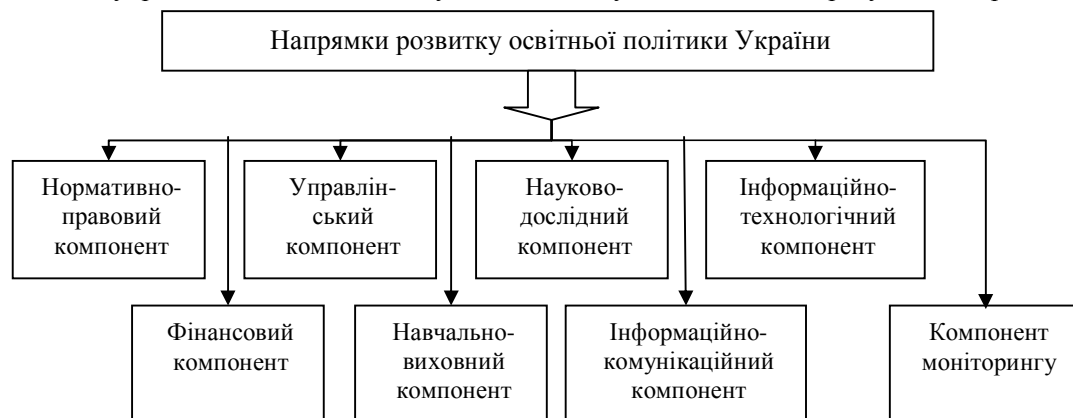

Рис. 1. Напрямки розвитку освітньої політики України

Серед висвітлених напрямків розвитку освітньої політики особливої уваги потребує фінансовий компонент. Цей компонент розвитку освітньої політики, підпадаючи під вплив глобальних перетворень та взаємодіючи з іншими сферами (науково-дослідною, нормативно-правовою, навчально-виховною, інформаційно-комунікативною, інформаційно-технологічною та сферою моніторингу, які в сукупності творитимуть нову парадигму освіти), є зеленим світлом для України на шляху до отримання відповідного статусу серед розвинених країн світу.

Таким чином, здійснивши аналіз поняття «державна освітня політика», ми дійшли певних висновків. Цей напрям державного управління викликає зацікавленість з боку вчених, оскільки модернізація системи освіти України, інтеграція до європейського освітнього простору, орієнтація на принцип «меритократії» передбачають необхідність подальшого реформування системи державного управління освітньою галуззю в контексті запровадження компетентного підходу, адаптивної структури управління та ефективного використання інновацій, але, зважаючи на багатогранність проблеми, немає однозначного трактування й чітко визначених організаційних механізмів реалізації.

Список використаних джерел:

1. Корсак К. В. Освіта, суспільство, людина в XXI столітті: інтегрально-філософський аналіз / К. В. Корсак. – Київ-Ніжин, 2004. – 210 с.

2. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) [Текст] / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
3. Красняков Є. В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти / Є. В. Красняков // Шлях освіти. – 2006. – № 4. – С. 11–13.
4. Бердашкевич А. П. Основные принципы формирования и реализации государственной политики / А. П. Бердашкевич // Вестник Московского университета, сер. 12. Политические науки. – 2001. – № 4. – С. 83–94.
5. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К. : Видавничий дім «ІнЮре», 2003. – 416 с.
6. Оболенський О. Ю. Державна служба : навч. посіб. / О. Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2003. – 344 с.
7. Артемчук Г. І. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку [Текст] : монографія / Г. І. Артемчук, В. В. Попович, Г. Г. Січкаренко. – К. : Ленвіт, 2004. – 176 с.
8. Терещенко Ю. Філософія освіти та пошуки морально-етичного виховання / Ю. Терещенко // Шлях освіти. – № 4. – 2002. – С. 11–15.
9. Прокопенко Л. Аналіз здійснення державної політики російського уряду у сфері університетської освіти в ХІХ ст. / Леонід Прокопенко, Тамара Липовська // Актуал. пробл. держ. упр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2003. – Вип. 4 (14). – С. 45–62.
10. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 № 347/2002 : за станом на 10 верес. 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/>.

** Петрашенко Дар'я Володимирівна – аспірант кафедри філософії і методології державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.*